Глава 3

Мир и неутралитет

Цар Борис обяснява на Аркадий Соболев важността на българския неутралитет. Руският дипломат предизвиква царя с думите, че България се обвързва с германците, и получава достоен отговор. „Как може да ме обвинявате, когато вашият външен министър вчера се върна от Берлин? Вие сте по-големи приятели с тях. Нима не е факт, че аз единствен отклоних предложението на Рибентроп да подпиша Тристранния пакт?“ (35) Той има достатъчно основания да изтъква близкото приятелство между Москва и Берлин дори ако се позовава само на публичните изяви на кремълските ръководители. В своята прословута реч от 1 август Молотов е направил забележителна констатация: „...в основата на отношенията между Германия и СССР лежат не случайни съображения с конюнктурен характер, а коренни държавни интереси на Съветския съюз и Германия.“ (36) Интересна е и позицията на Съединените щати, заявена от посланик Джордж Ърл на лична среща със Соболев: „...не вижда в съветското държавно устройство никаква демокрация, а най-обикновена форма на диктатура и поради това той не може да одобри една помощ, давана от Русия, освен като подпомагане на борбата против друга диктатура. Болшевишкият режим никога не е имал и не може да има симпатиите на свободолюбивия американски народ“. (37)

На 26 ноември България показва разум и достойнство и вежливо отклонява съветското предложение. Официалният отговор е връчен на пълномощния министър Александър Лавришчев, но Кремъл продължава да упорства и прави нов демарш. Снема всички български военни задължения и предлага едностранно да оказва материална помощ и дори защита срещу евентуално нападение от Англия и нейните съюзници. (38) Българската позиция остава непроменена. Мотивите да бъде отклонен многократно предлаганият от Сталин договор са поне четири:

1. Точно такива „типови“ договори бяха сключени между СССР и прибалтийските държави Литва, Латвия и Естония. Защо ли България така упорито се дърпа и не иска да приеме подобен договор за взаимопомощ от Съветска Русия? За да разберем опа-

сенията на София, ще трябва да се върнем една година назад и да видим какво се е случило на трите държави, които са имали неблагоразумието да го направят.

Вечерта на 28 септември 1939 г. в Кремъл, след подписването на втория Договор за дружба и граници между СССР и Германия, е даден пищен прием с много тостове. За разведряване между тостовете е направена почивка. Цялата германска делегация е заведена в Болшой театър да гледа едно действие от „Лебедово езеро" на специално организирано представление. „Бащата на народите" обаче не си губи времето в забавления, когато немската подкрепа е осигурена и в друга посока. На следващата сутрин, преди още да е изсъхнало мастилото върху подписания договор с Рибентроп, е извикан министърът на външните работи на Естония Карл Селтер. С императивен тон му е заявено, че незабавно трябва да сключи споразумение, което разрешава създаването на съветски военни бази в неговата държава. Дадено е същото изрично обещание, че няма да бъдат променяни политическото и държавното устройство на страната. Споразумението е изготвено предварително и министърът подписва. (39) Аналогични споразумения са сключени през следващите дни с Литва и Латвия. (40) В същото време заповедите до частите на Червената армия и Балтийския флот са готови и чакат на бюрото на маршал Тимошенко. Червената армия влиза в трите държави и започва процесът на тяхното превръщане в комунистически републики на СССР. (41)

На 25 октомври Сталин разговаря в Кремъл със своя душеприказчик по международните въпроси Георги Димитров. Същият, българският Димитров. Сталин говори, а той отново си записва на руски:

„Ние мислим, че в пактовете за взаимопомощ (Естония, Латвия и Литва) сме намерили тази форма, която ще ни позволи да поставим в орбитата на влияние на Съветския съюз и редица други страни. Но за това трябва да почакаме, да съблюдаваме техния вътрешен режим и самостоятелност. Ние няма да им правим съветизация, ще дойде време когато те сами ще си я направят". (42) Вождът е спокоен, предвидил е дълга, изтощителна война на западния фронт и с лекота е насърчавал новите си съюзници. В специално интервю за вестник „Правда" още на 30 ноември 1939 г. е заявил, че „не Германия е нападнала Англия и Франция, а Англия и Франция са нападнали Германия и носят отговорността за настоящата война". Пролетната кампания на Вермахта обаче не протича според неговите предвиждания. Френската, английската и белгий-

ската армия са разгромени бързо и панически бягат през Ламанша, като изоставят цялото си въоръжение и техника. Плановете за постепенна съветизация се променят, „бащата на народите" трябва да действа светкавично. Правителствата на прибалтийските държави са обвинени без всякаква причина във враждебно отношение към СССР и на тяхна територия са въведени допълнителни войски. Изпратени са и трима от най-доверените емисари да подготвят политическия терен. За Естония заминава Жданов, за Латвия – Вишински, а за Литва – Деканозов. На 14 юни, деня, в който германските войници маршируват по улиците на Париж, на трите прибалтийски държави е предявен ултиматум. Изискват се незабавно оставка на техните законни правителства, арест на по-видните държавни ръководители и приемане на такова количество съветски войски, каквото Сталин счита за нужно. По 10–12 дивизии във всяка. Военната окупация и всичко останало са извършени без дори да бъде дочакан някакъв отговор. След месец са проведени инсценирани избори и новоизбраните „парламенти", съставени от местни комунисти, единодушно гласуват за присъединяване към СССР. Цялата „буржоазна клика" е ликвидирана. Молбите за помощ и протестните писма, връчени от посланиците на балтийските държави в Германия и другите европейски столици, остават без последствие. (43) По това време Хитлер се наслаждава на Айфеловата кула и на парижката опера. През следващите петдесет години Литва, Латвия и Естония остават съветски републики.

Пред близкото си обкръжение цар Борис отбелязва, че ако руските войски се настанят във Варна и Бургас, неговата съдба и съдбата на България ще бъдат предрешени. (44) Той добре помни зверското убийство на своя кръстник, руския император Николай II, заедно с цялото му семейство от същите тези революционери, които сега му обещават да не се месят в управлението на страната. След четири години те ще разстрелят по същия начин и неговия брат принц Кирил и ще го хвърлят в обща кална яма на края на софийските гробища.

2. Освен изказаните съображения за „балтийски сценарий" следва да се има предвид и реакцията на Турция. Тя би съзряла в такъв договор единствено поредния опит на Русия да стигне до Проливите и от своя страна би могла да създаде сериозни проблеми за крехкия балкански мир. На същия 25 ноември 1940 г. Димитров пак си е записал думите на Сталин: „Ние ще изгоним турците в Азия. Каква е тази Турция? Там има два милиона грузинци, милион и половина арменци, един милион кюрди и т.н. Турците са само

шест-седем милиона“. (45) Така де, Европейска Турция трябва да се раздели между Съветския съюз, владеещ Босфора и Дарданелите, и България – с комунистически режим и настанена съветска армия.

3. България е подложена на силен натиск за присъединяване към силите на Оста и след сключване на отделен договор със СССР би се оказала под реална заплаха от нахлуване на Вермахта. Няколко месеца по-късно, на 5 април, Югославия подписва такъв договор за взаимопомощ със СССР, но това не спира Хитлер. (46) На следващия ден армията на Райха навлиза в страната и я ликвидира за 11 дни. Договорът за взаимопомощ, който Чехословакия сключва с Москва още в 1935 г., съвсем не попречва на фюрера да я окупира и да превърне страната в „протекторат“ през 1938 г. (47) Кремъл не само че не си мръдва пръста и в двата случая, но продължава все така публично да прокламира добрите си отношения с Германия. Нещо повече, за да демонстрира на практика своята поддръжка за германската окупация на Западна Европа, московската дипломация признава назначеното от Хитлер марионетно правителство във Виши, Франция, и сключва търговски договор с него.

4. Поддържаната национална външнополитическа линия има за цел възвръщането на несправедливо отнетите територии, но по мирния път на дипломацията, както вече бе сторено с Южна Добруджа. „Мир и неутралитет“, подчертава цар Борис в разговора си със Соболев. (48)